Paolo GIORDANO

ÎN VREMEA CONTAMINĂRII

Nu mi-e teamă că mă voi îmbolnăvi.
Atunci de ce mi-e teamă?
De tot ceea ce contaminarea ar putea schimba.
Mi-e teamă ca nu cumva să descopăr că
eşafodajul civilizației pe care o ştiu
e asemenea unui castel din cărți de joc.
Mi-e teamă că totul se va nărui,
dar mi-e teamă şi de situația contrară:
că spaima va trece degeaba,
fără să lase în urmă vreo schimbare.

POLIROM

Paolo GIORDANO

ÎN VREMEA CONTAMINĂRII

Paolo Giordano, *Nel contagio*

© 2020 Giulio Einaudi editore
This edition published in agreement with the Proprietor through MalaTesta Literary Agency, Milan.
The Author will donate part of his royalties to medical research charities and to those working to cure the infected.

© 2020 by Editura POLIROM, pentru ediția în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: © goldenshrimp/Depositphotos.com (prelucrare)

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

GIORDANO, PAOLO

În vremea contaminării / Paolo Giordano; trad. și note de Anamaria Gebăilă. – Iași: Polirom, 2020

ISBN print: 978-973-46-8140-2
ISBN ePub: 978-973-46-8164-8
ISBN PDF: 978-973-46-8165-5

I. Gebăilă, Anamaria (trad.; note)

821.131.1

Printed in ROMANIA

Paolo GIORDANO

ÎN VREMEA CONTAMINĂRII

Traducere și note
de Anamaria Gebăilă

POLIROM
2020

Rămâneți la sol

Epidemia de coronavirus are toate șansele să fie criza sanitară cea mai severă din vremurile noastre. Nu este nici prima, nici ultima și pesemne că nu va fi nici cea mai înspăimântătoare. Trăgând linie, vom constata probabil că nu a făcut mai multe victime decât atâtea alte boli, însă, la trei luni după declanșare, a înregistrat un primat absolut: Sars-Cov-2 este primul virus nou care se transmite atât de rapid la nivel global. Unele virusuri asemănătoare, precum predecesorul său, Sars-Cov, au fost stopate rapid. Altele, precum HIV, au acționat în umbră ani în șir. Dar Sars-Cov-2 a fost mai îndrăzneț, iar

obrăznicia sa ne dezvăluie ceva deja cunoscut, dar greu de cuantificat: mulțimea legăturilor pe care le avem, pretutindeni, unii cu ceilalți, precum și complexitatea lumii în care trăim, cu rațiunile sale sociale, politice, economice, dar și interpersonale sau psihice.

Scriu într-o rară zi de 29 februarie, o sâmbătă a acestui an bisect. În lume sunt deja mai bine de 85.000 de cazuri confirmate, aproape 80.000 numai în China, iar numărul deceselor se apropie de 3.000. De cel puțin o lună, această numărătoare stranie este fundalul zilelor mele. Și acum mă uit la harta interactivă pusă la dispoziție de Johns Hopkins University. Zonele de răspândire a virusului sunt marcate cu niște cercuri roșii care ies în evidență pe un fond gri. Sunt culori de avertizare, care ar fi putut fi alese cu mai multă grijă. Dar, după cum se știe, virusurile sunt roșii, crizele sunt roșii. China și sud-estul Asiei au dispărut sub o singură pată mare, însă lumea întreagă e plină de

pete, iar erupția nu poate decât să se agraveze.

Spre surprinderea multora, Italia a ajuns pe podiumul acestei îngrijorătoare competiții. Dar a fost o întâmplare. În câteva zile și chiar pe neașteptate, alte țări s-ar putea trezi într-o situație și mai gravă. În criza aceasta, a spune „în Italia" nu înseamnă prea mult, căci nu mai există granițe, regiuni sau cartiere. Situația prin care trecem nu mai ține cont de identități sau culturi. Contaminarea este indiciul că trăim într-o lume globală, interconectată și inextricabilă.

Deși sunt conștient de toate acestea, când mă uit la discul roșu de deasupra Italiei nu pot să nu fiu impresionat, la fel ca toată lumea. Întâlnirile mele din zilele următoare au fost contramandate din cauza măsurilor de protecție împotriva contaminării, iar pe altele le-am amânat chiar eu. M-am trezit într-un gol neașteptat. E o senzație împărtășită de multă lume. Trecem printr-o perioadă în care viața de zi cu zi este suspendată,

ritmul este întrerupt, așa cum se întâmplă uneori în melodii, când bateria tace și muzica parcă se dilată. Școlile sunt închise, pe cer trec numai câteva avioane răzlețe, pe culoarele muzeelor se aude ecoul unor pași solitari, pretutindeni domnește liniștea, iar asta nu-i normal.

Am hotărât să umplu golul acesta scriind. Ca să-mi strunesc presimțirile, ca să găsesc o cale mai bună prin care să cuget la toate acestea. Uneori, scrisul izbutește să fie precum săculeții de nisip care țin la sol baloanele cu aer cald. Dar mai am un motiv: nu vreau să ratez ceea ce epidemia scoate la iveală din noi înșine. Odată ce trecem peste frică, orice convingere volatilă va dispărea într-o clipită, așa cum se întâmplă întotdeauna în cazul bolilor.

Când veți citi paginile acestea, situația se va fi schimbat. Statisticile vor fi altele, epidemia se va fi răspândit și mai mult, va fi ajuns în orice colțișor de lume civilizată sau va fi fost domolită,

dar n-are importanță. Unele reflecții generate acum de epidemie vor fi încă valabile. Ceea ce se întâmplă în prezent nu este o nenorocire întâmplătoare și nici un flagel. După cum nici nu este ceva nou. S-a mai întâmplat și se va mai întâmpla și altă dată.

După-amiezi de tocilar

Îmi amintesc de unele după-amiezi de liceu pe care mi le-am petrecut simplificând expresii matematice. Copiam un șir foarte lung de simboluri din manual, apoi, pas cu pas, îl reduceam la un rezultat concis și ușor de înțeles: 0, $-\frac{1}{2}$, a^2. Afară se întuneca, iar peisajul lăsa loc imaginii reflectate a chipului meu luminat de veioză. Erau după-amiezi liniștite. Niște baloane de săpun în care era ordine, la o vârstă la care orice din interiorul și din afara mea – mai cu seamă din interiorul meu – părea să se transforme în haos.

Cu mult înaintea scrisului, matematica era expedientul prin care țineam la

distanță neliniștea. Și acum mi se mai întâmplă, dimineața, când abia m-am trezit, să improvizez calcule sau șiruri de numere, ceea ce înseamnă, îndeobște, că ceva nu e în regulă. Presupun că toate astea mă califică drept tocilar. Asta e! Ca să zic așa, îmi asum această etichetă jenantă. Dar în acest moment matematica se dovedește a fi mult mai mult decât un hobby de tocilar. Este instrumentul indispensabil care ne ajută să înțelegem ce anume se întâmplă și să ne descotorosim de sugestionări.

Înainte de a fi niște crize medicale, epidemiile sunt crize matematice. Căci matematica nu este, de fapt, știința numerelor, ci este știința relațiilor: descrie legături și schimburi între diferite entități, încercând să uite din ce sunt alcătuite acele entități, abstractizându-le cu ajutorul literelor, funcțiilor, vectorilor, punctelor și suprafețelor. Epidemia este o infecție a rețelei noastre de legături.

Matematica epidemiei

Se zărea la orizont ca niște nori amenințători, dar China e departe, n-are cum… Când epidemia a ajuns la noi în forță, ne-a năucit.

Ca să-mi mai risipesc îndoielile, m-am gândit să apelez la matematică, pornind de la modelul SIR, osatura transparentă a oricărei epidemii.

Trebuie menționată o deosebire importantă: Sars-Cov-2 este virusul, în vreme ce Covid-19 este boala. Sunt denumiri greoaie, impersonale, alese, poate, tocmai cu scopul de a reduce impactul emoțional, dar sunt mai precise decât denumirea populară de „coronavirus". Prin urmare, voi folosi aceste denumiri mai

precise, ca să simplific lucrurile. Și, ca să evit confuziile cu epidemia din 2003, de acum înainte voi folosi abrevierea Cov-2 pentru Sars-Cov-2.

Cov-2 este forma de viață cea mai simplă pe care o cunoaștem. Ca să pricepem cum acționează, trebuie să ne pliem pe inteligența rudimentară a virusului și să înțelegem cum ne vede el pe noi. Trebuie să ținem minte că pe Cov-2 nu-l interesează să afle aproape nimic despre noi, nici dacă suntem bărbați sau femei, nici ce naționalitate avem, nici care sunt preferințele noastre. Pentru virus, întreaga omenire se împarte în trei grupuri: Susceptibilii, adică toți cei pe care i-ar mai putea infecta, Infectații, adică toți cei care au fost deja contaminați, și Rezistenții sau exclușii, adică cei pe care nu-i mai poate infecta.

Susceptibili, Infectați, Rezistenți. Modelul epidemiologic compartimentar SIR.

Potrivit hărții epidemiei ce pâlpâie pe ecranul meu, în acest moment, Infectații sunt cam 40.000 în toată lumea.

Cei Rezistenți, victime și vindecați, sunt ceva mai mulți.

Însă trebuie să luăm aminte la alt grup, cel care nu este cuantificat în statistici. Cei Susceptibili la Cov-2, indivizii pe care virusul i-ar mai putea infecta. E vorba de ceva mai puțin de 7,5 miliarde de oameni.

R_0

Să zicem că suntem 7,5 miliarde de bile. Suntem susceptibile și imobile, iar, la un moment dat, o bilă infectată ne izbește cu putere. Bila aceea infectată este pacientul zero și reușește să lovească două bile înainte să se oprească. Cele două bile lovite țâșnesc, lovind fiecare încă două bile. Și tot așa.

Iată cum începe infectarea: ca o reacție în lanț. Într-o primă fază, crește într-un ritm numit de matematicieni exponențial, adică tot mai multe persoane sunt contaminate tot mai repede. Rata de răspândire depinde de un număr, care este miezul oricărei epidemii. Se notează prin simbolul R_0, se citește

„er zero" și este specific oricărei boli. În exemplul cu bilele, R_0 era chiar 2: fiecare Infectat contamina, în medie, doi indivizi Susceptibili. Pentru Covid-19, R_0 este circa 2,5.

E greu de spus dacă e o rată mare sau scăzută. Nici nu prea are sens. Valoarea R_0 pentru pojar este în jur de 15, în vreme ce R_0 pentru gripa spaniolă din secolul trecut a fost de circa 2,1, ceea ce nu a împiedicat această boală să ucidă zeci de milioane de oameni.

Ceea ce ne interesează pe noi acum este că situația se ameliorează cu adevărat numai dacă R_0 este sub 1, dacă fiecare Infectat contaminează, în medie, mai puțin de o persoană. Atunci răspândirea încetează de la sine, iar boala e trecătoare. Dacă, dimpotrivă, R_0 depășește 1, chiar și cu puțin, se declanșează o epidemie.

Vestea bună este că R_0 se poate modifica. Într-o anumită măsură, asta depinde de noi. Dacă diminuăm posibilitățile de contaminare, dacă ne corectăm comportamentele astfel încât virusul să nu

se transmită cu ușurință de la o persoană la alta, R_0 scade și contaminarea este încetinită. De aceea nu ne mai ducem la cinematograf. Dacă vom avea puterea să rezistăm cât trebuie, R_0 va coborî până la urmă sub valoarea critică 1, iar epidemia se va stinge treptat. Scăderea acestui R_0 este sensul matematic al privațiunilor noastre.

În lumea aceasta nebună și non-liniară

După-amiaza, aștept buletinul informativ al Protecției civile. De-acum nu mă mai interesează nimic altceva. În lume se întâmplă și alte evenimente importante, relatate la știri, dar eu nici nu le bag în seamă.

Pe 24 februarie, numărul celor depistați cu Covid-19 în Italia era de 231. A doua zi, numărul a urcat la 322, apoi la 470, după aceea la 655, 888, 1.128. Astăzi, într-o zi ploioasă de 1 martie, sunt 1.694 de Infectați. Nu asta ne-am dori. Și nici nu ne-am așteptat la o asemenea creștere.

Ca să folosim niște numere mai la îndemână, să presupunem că ieri ar fi existat 10 contaminați, iar astăzi ar fi 20. Instinctul nostru ne sugerează că mâine Protecția civilă ar putea anunța 30 de noi cazuri, iar apoi numărul acestora ar crește cu câte zece. Când ceva crește, avem tendința să credem că această creștere va fi constantă în fiecare zi. În termeni matematici, ne așteptăm întotdeauna la o creștere liniară, iar instinctul acesta este mai presus de noi.

Însă creșterea numărului de cazuri este tot mai mare de la o zi la alta. Pare scăpată de sub control. Ajunși aici, aș putea să adaug că virusul a mai găsit un mod în care să ne năucească, dar ar fi o concesie excesivă făcută inteligenței sale limitate. În realitate, însăși natura are o structură non-liniară. Natura preferă creșterile vertiginoase sau mult mai lente, funcțiile exponențiale și logaritmii. Prin natura sa, natura este non-liniară.

Epidemiile nu fac excepție, însă acest comportament, care nu-i uimește pe

oamenii de știință, îi poate înfricoșa pe toți ceilalți oameni. Astfel, creșterea numărului de îmbolnăviri devine „o explozie", iar în titlurile ziarelor aceasta este „îngrijorătoare" sau „dramatică", deși era pur și simplu previzibilă. Tocmai distorsiunea a *ceea ce este normal* generează spaimă. Cazurile de îmbolnăviri de Covid-19 nu cresc constant nici în Italia, nici altundeva. În această etapă, au o creștere accelerată, care nu este deloc ciudată.

Stoparea contaminării

— Cum se poate stopa ceva ce crește tot mai accelerat?

— Cu multă forță. Cu multe sacrificii. Cu multă răbdare.

Știm acum că a combate epidemia înseamnă a reduce drastic valoarea indicelui de răspândire R_0. E ca și cum ai repara un robinet fără să închizi alimentarea cu apă. Dacă presiunea din țevi este foarte mare, înainte să te ocupi de reparație, trebuie să domolești jetul de apă cu care ești împroșcat în ochi. Aceasta este etapa de forță.

Dacă R_0 se menține sub valoarea critică suficient timp – îndeajuns pentru ca toți cei contaminați anterior să fie

depistați și izolați până când depășesc perioada în care sunt contagioși –, atunci vom începe să constatăm o încetinire. Numărul de contaminări va crește în continuare, dar mai lent. Aceasta este etapa de sacrificiu.

Dar m-am grăbit când am vorbit mai devreme de R_0. Am și o veste proastă. În momentul în care măsurile excepționale de izolare se vor relaxa – atât în China, cât și în Italia –, e foarte probabil ca R_0 să revină la valoarea sa „normală" de 2,5. Dacă iei mâna de pe gura unei țevi sub presiune, apa începe să curgă iarăși, la fel de tare ca mai înainte. Contaminarea se extinde din nou, exponențial. Începe etapa cea mai dificilă, cea de-a treia, a răbdării.

Speranța în mai bine

Ieri am fost la o cină acasă la niște prieteni. „E cea din urmă", mi-am spus. „Dacă trecem de 2.000 de cazuri, intru în carantină." Când am intrat pe ușă n-am pupat pe nimeni. Au rămas cam descumpăniți. Erau mai ales mirați. Părea că epidemia asta mă afectase mai mult decât era cazul. Sunt ușor ipohondru, tot la două seri îmi rog soția să-mi pună mâna pe frunte să vadă dacă nu cumva am febră, dar nu despre asta e vorba. Nu mi-e teamă că mă voi îmbolnăvi. Atunci de ce mi-e teamă? De tot ceea ce contaminarea ar putea schimba. Mi-e teamă ca nu cumva să descopăr că eșafodajul civilizației pe care o știu

e asemenea unui castel din cărți de joc. Mi-e teamă că totul se va nărui, dar mi-e teamă și de situația contrară: că spaima va trece degeaba, fără să lase în urmă vreo schimbare.

La cină îmi tot spuneau: „într-o săptămână se termină totul", „da, o să vezi, în câteva zile situația o să revină la normal". O prietenă m-a întrebat de ce nu spun nimic. Am dat din umeri fără să răspund, nu voiam să par alarmist sau, și mai rău, cobitor.

Deși nu avem anticorpi împotriva Cov-2, avem împotriva a tot ceea ce ne nedumerește. Vrem să știm mereu data de început și termenul-limită pentru orice. Suntem obișnuiți ca noi să îi impunem naturii ritmul nostru, nu invers. Prin urmare, pretind ca epidemia să se sfârșească într-o săptămână, ca normalitatea să se reinstaureze! Pretind sperând.

Însă, în vremea contaminării, trebuie să știm la ce anume suntem îndreptățiți să sperăm. Căci nu e deloc sigur că, dacă sperăm în mai bine, asta înseamnă

că dorința noastră este justificată. Dacă ne așteptăm la ceva imposibil sau chiar la ceva foarte puțin probabil, vom fi dezamăgiți în repetate rânduri. Într-o asemenea criză, cusurul gândirii magice nu este neapărat falsitatea, cât faptul că ne conduce drept spre panică.

Stoparea reală a contaminării

— Și-atunci cum se stopează cu adevărat contaminarea?

— Printr-un vaccin.

— Și dacă n-avem vaccin?

— Prin și mai multă răbdare.

Epidemiologii știu că singura cale prin care pot stopa epidemia este reducerea numărului persoanelor Susceptibile. La nivelul întregii populații, densitatea lor trebuie să ajungă la valori suficient de scăzute pentru ca transmiterea să devină improbabilă. Bilele trebuie depărtate una de cealaltă. Când numărul de impacturi va fi suficient de scăzut, reacția în lanț se va opri.

Vaccinurile au puterea matematică de a ne transforma din Susceptibili în Rezistenți, evitând îmbolnăvirea. Pe noi ne interesează pentru că ne feresc de virus, dar îi interesează și mai mult pe infecționiști pentru că ne feresc de epidemie. Nici n-ar fi nevoie să se vaccineze toată populația, ar fi de ajuns un procent semnificativ, astfel încât să se ajungă la ceea ce se numește „imunitate de turmă".

Dar Cov-2 are de partea sa norocul începătorului. Ne-a prins nepregătiți și lipsiți de experiență, fără anticorpi și fără vaccinuri. E o noutate absolută pentru noi. Transpusă în modelul epidemiologic SIR, această noutate înseamnă că toți suntem Susceptibili.

De aceea va trebui să rezistăm cât timp va fi nevoie. Singurul vaccin pe care-l avem la dispoziție este un soi de prudență cam antipatică.

Matematica prudenței

Voiam neapărat să ajung la munte. Vacanța era o recompensă după sesiune. Și prietenii mei își doreau vacanța la fel de mult ca mine. Unde mai pui că plătiserăm totul, cazarea la Les Deux Alpes[1], ba chiar, dintr-un exces de zel, și abonamentul săptămânal pentru pârtiile de schi. După tunelul Salbertrand[2], ne-am trezit în mijlocul unei furtuni de zăpadă. Pesemne că începuse de puțină vreme, căci drumurile erau curate încă.

1. Una dintre cele mai cunoscute stațiuni de schi din Alpii francezi, aflată în departamentul Isère, nu departe de Grenoble.
2. Tunel din regiunea Piemont, aflat pe traseul de la Torino către granița cu Franța.

„O să reușim", ne-am spus noi. După vreo zece kilometri, ne aflam într-o coloană de mașini care nu se mai deplasau. Am pus lanțurile, cu tot efortul pe care îl presupune montarea lor, mai ales dacă faci asta pentru prima oară în viață. Când am fost gata să pornim iarăși, zăpada de pe carosabil ajungea până la glezne. L-am sunat pe tata. Pe un ton foarte calm, mi-a spus că, în anumite situații, singura formă de curaj este renunțarea.

Lui îi datorez lecția aceea de prudență. Dar îi mai datorez ceva: gândirea matematică.

Printre fixațiile sale s-a numărat întotdeauna viteza excesivă. Când ne depășea vreo mașină pe autostradă, iute ca un glonț, spunea mereu că, fără doar și poate, șoferul nu știa că violența impactului nu crește proporțional cu viteza, ci cu pătratul acesteia. Eu eram mic, mai aveam mult până la noțiunile necesare pentru ca fraza aceea să capete un sens. După ani, am reinterpretat-o prin prisma fizicii. În formula energiei

cinetice, adică energia unui corp în mișcare, nu apare viteza, ci pătratul acesteia:

$$E_c = \frac{1}{2} mv^2$$

Prin urmare, impactul era energia, iar tatăl meu vorbea despre diferența dintre o creștere liniară și una non-liniară. Mă avertiza că, uneori, gândirea intuitivă este greșită. Depășirea vitezei legale pe autostradă nu era mai periculoasă decât m-aș fi așteptat; era mult, mult mai periculoasă.

Gură-mână-picior

La Milano au fost închise școlile, universitățile, muzeele, teatrele, sălile de sport. Primesc pe telefon fotografii cu străzile din centru, pustii. Pe 2 martie e ca la jumătatea lui august. Aici, la Roma, atmosfera este încă normală, dar e o normalitate condiționată. Pretutindeni se vede că se schimbă ceva.

Epidemia ne-a afectat deja relațiile. Și a adus cu sine multă singurătate. Singurătatea celor care sunt internați la terapie intensivă și comunică printr-un geam cu ceilalți, dar și un alt fel de singurătate, cea a buzelor strânse dincolo de măștile de protecție, a privirilor bănuitoare, a obligației de a rămâne în

casă. În vremea contaminării, toți suntem liberi și, totodată, arestați la domiciliu.

Cu o săptămână înainte să împlinesc doisprezece ani, am făcut o boală numită gură-mână-picior. Mi-au apărut niște pustule în jurul buzelor și pe extremitățile corpului. Nu aveam febră, nici nu mă simțeam rău, dacă nu luăm în considerare mâncărimile, dar eram foarte contagios, prin urmare am fost supus unui fel de izolare la domiciliu. Mi-au dat niște mănuși albe din material textil pe care le puneam când ieșeam din cameră, ca Omul Invizibil. Deși era vorba de o banală boală eruptivă, îmi amintesc că mă simțeam foarte singur și întristat, iar de ziua mea am plâns.

Nimănui nu-i place să fie marginalizat, iar faptul că știm că suntem doar temporar izolați de lume nu e de ajuns ca să ne ostoiască suferința. Avem nevoie disperată să fim împreună cu ceilalți, în mijlocul celorlalți, la mai puțin de un metru de cei la care ținem. Este o nevoie perpetuă, asemănătoare respirației.

Prin urmare, avem o reacție de revoltă: n-o să mă las condiționat, n-o să-i îngădui unui virus să-mi întrerupă viața socială. Nici preț de o lună, nici preț de o săptămână, nici măcar preț de un minut. Ni se spune că așa trebuie să facem, dar oare cine are dreptate de fapt?

Dilema carantinei

Într-o rece abstractizare matematică, epidemia este și un mare joc. Este un joc macabru, dar rămâne un joc, cu regulile sale, cu strategiile sale, cu țelurile sale (să fim în continuare noi înșine sau să nu ne îmbolnăvim) și, firește, cu noi, jucătorii. Un joc pe care l-am putea numi *dilema carantinei*.

Să presupunem că ar trebui să mergem la aniversarea unui prieten, chiar în seara asta, deși lunea e cam neobișnuit. Petrecerea se va desfășura într-un local micuț. Numai că Ministerul Sănătății, ba chiar și Organizația Mondială a Sănătății ne recomandă să evităm aglomerările de persoane și să păstrăm

distanța față de cei care tușesc sau strănută. Știm prea bine că la petrecere nu se va putea respecta distanța minimă de un metru. Altminteri... ce trist ar fi!

Avem două posibilități: ori ne ducem la petrecere sperând să nu pățim nimic, ori rămânem acasă îmbufnați, gândindu-ne la cum se distrează ceilalți. Știu că toți invitații stau în cumpănă și, un pic răutăcios, încep să sper că mulți vor renunța și că la petrecere voi găsi mai puțină lume decât de obicei. Ar fi cel mai bine. Însă apoi mă întreb ce s-ar întâmpla dacă toți ar ajunge la aceeași concluzie ca mine, dacă ar hotărî să riște și dacă printre noi s-ar afla și un contaminat… Nu, nici nu vreau să mă gândesc la asta.

Cu tendința sa de a nu nuanța prea mult lucrurile, matematica atribuie valori numerice fiecărei alegeri a fiecărui invitat, le introduce în ordine într-un tabel și observă ce se întâmplă de la o căsuță la alta. Unii pierd, alții câștigă. În cele din urmă, se întoarce la noi prezentându-ne un alt rezultat, nu tocmai

ușor de intuit: decizia cea mai bună nu este cea care se bazează exclusiv pe raționamentul meu. Decizia cea mai bună este aceea care ține cont de raționamentul meu și, totodată, de raționamentele celorlalți. În fine, îmi pare rău, dar ne vedem cu altă ocazie.

Împotriva fatalismului

Prin urmare, epidemia ne face să ne vedem drept membri ai unei comunități. Ne obligă la un efort de imaginație pe care, în mod normal, nu suntem obișnuiți să-l facem, anume să ne considerăm inextricabil legați de ceilalți și să ținem cont și de ei atunci când luăm hotărâri care ne privesc. În vremea epidemiei, suntem un singur organism. În vremea epidemiei, redevenim o comunitate.

În orele acestea, oamenii obiectează adesea: dacă rata de mortalitate a virusului este atât de redusă pe cât pare, mai cu seamă în rândul celor tineri și sănătoși, atunci de ce să nu risc eu și

să-mi văd mai departe de viață? Oare un strop de fatalism nu este dreptul inalienabil al oricărui om liber?

Ei bine, nu! Nu trebuie să riscăm. Din cel puțin două motive.

Primul este de natură numerică. Procentul de internări în cazul infectării cu Cov-2 nu e deloc de neglijat. Potrivit estimărilor actuale, care ar putea suferi modificări, circa 10% dintre Infectați ajung să fie internați în spital. Prea multe infectări într-o perioadă scurtă ar însemna 10% dintr-un număr foarte mare, atât de mare, încât n-ar mai ajunge nici paturile, nici personalul medical. Atât de mare, încât sistemul medical ar intra în colaps.

Cel de-al doilea motiv este pur și simplu umanitar. Privește grupul de Susceptibili ceva mai expuși decât ceilalți, anume oamenii în vârstă și cei cu o sănătate șubredă. Să-i numim Ultrasusceptibili. Dacă noi, care suntem tineri și sănătoși, devenim mai vulnerabili în fața virusului, atunci, în mod inevitabil, îl ducem mai aproape de ei.

Într-o epidemie, trebuie ca Susceptibilii să se protejeze pe ei înșiși și ca să-i protejeze pe ceilalți. Susceptibilii sunt și un cordon sanitar.

Așadar, în vremea contaminării, ceea ce facem sau nu facem noi nu ne mai privește exclusiv. N-aș vrea să uit asta nici după încheierea crizei.

Așa că îmi caut o formulă, un slogan memorabil. Îl găsesc într-un articol din revista *Science* din 1972: „More Is Different", „Mai mult înseamnă altceva". E un articol scris de Philip Warren Anderson, care se referea la electroni și la molecule, dar ne privește și pe noi: efectul cumulat al acțiunilor fiecăruia dintre noi asupra comunității nu este același cu suma efectelor acțiunilor noastre. Dacă suntem mulți, fiecare comportament al nostru are consecințe globale abstracte și greu de imaginat. În vremea epidemiei, lipsa de solidaritate este, mai întâi de toate, o lipsă de imaginație.

Din nou împotriva fatalismului

Comunitatea care trebuie să ne preocupe nu este cartierul sau orașul în care locuim. Nu este o regiune și nici măcar Italia sau Europa. În vremea epidemiei, comunitatea este omenirea întreagă.

Putem renunța imediat la eventualele felicitări pentru eforturile noastre de a proteja Sistemul sanitar național. Iată o nouă idee, mult mai provocatoare: să încercăm să ne închipuim ce s-ar întâmpla – sau ce se va întâmpla – dacă virusul s-ar răspândi rapid în regiunile africane în care structurile spitalicești

sunt mai slab dotate decât ale noastre. Sau în care structurile spitalicești lipsesc cu desăvârșire.

În 2010 am vizitat o misiune a organizației Medici fără Frontiere la Kinshasa, în Republica Democrată Congo. Misiunea își propunea să prevină infectarea cu HIV și să acorde asistență pacienților seropozitivi, mai cu seamă prostituatelor și copiilor acestora. Îmi amintesc limpede hala în care era un bordel imens, unde familiile erau despărțite prin perdele murdare, iar femeile se prostituau de față cu copiii cu dizabilități. Amintirea mea este atât de clară pentru că vedeam pentru prima oară o sărăcie atât de cumplită, atât de inumană. A fost un șoc pentru mine.

Acum, să încerc să-mi imaginez că virusul ar putea ajunge acolo, în hala aceea, și asta pentru că noi nu ne-am sinchisit să-i oprim răspândirea, pentru că țineam neapărat să ne ducem la aniversarea aceea. Cine își va asuma, atunci, răspunderea pentru fatalismul nostru privilegiat?

Nu toţi suntem la fel de Susceptibili, însă Ultrasusceptibili nu sunt doar cei în vârstă sau cei care suferă de alte afecţiuni. Există multe milioane de Ultrasusceptibili din motive sociale şi economice. Deşi se află în zone îndepărtate, destinul lor depinde de noi.

Niciun om nu este o insulă

Când eram elev de liceu, s-au desfășurat mai multe manifestații împotriva globalizării. Eu am participat la una singură și am fost dezamăgit. Nu izbuteam să pricep de ce protestam, totul era prea abstract, prea general. Ca să spun drept, mie chiar îmi plăcea globalizarea, căci promitea muzică bună și călătorii grozave.

Și acum cuvântul „globalizare" mă dezorientează, ca o idee vagă și proteiformă. Însă reușesc măcar să-i zăresc conturul, delimitat de efectele colaterale pe care le produce. Bunăoară, o pandemie. Bunăoară, forma aceasta de

răspundere extinsă, de la care nu se poate sustrage nimeni.

Chiar nimeni. Dacă ființele omenești care interacționează ar fi conectate prin niște linii, lumea ar fi o singură mâzgăleală uriașă. În 2020, până și pustnicul cel mai îndârjit are oarece relații sociale. Trăim într-un graf cât se poate de complex, ca să mă exprim în termeni matematici. Virusul circulă de-a lungul liniilor și ajunge pretutindeni.

Panseul acela mizantrop al lui John Donne, „niciun om nu este o insulă", capătă o nouă, tenebroasă semnificație în vremea contaminării.

Zborurile

Noi nu suntem bile. Suntem ființe omenești, cu multe dorințe și nevroze. Avem, mai cu seamă, foarte multe angajamente. Călătorim mai frecvent și mai departe decât orice generație anterioară și avem legături cu un număr de persoane care i-ar fi năucit pe înaintașii noștri.

Dacă avem o răceală urâtă, virusurile în stare de incubație se deplasează odată cu noi, în trupul nostru, și se răspândesc cam peste tot, la Milano, la Londra, în supermarketul unde ne ducem să ne facem cumpărăturile din două în două zile, acasă la părinții noștri, la care am fost să luăm prânzul duminica trecută.

Contaminarea este imparțială, mai ales dacă se produce prin strănut, fiind și mai eficientă dacă majoritatea celor Infectați este asimptomatică. Așa cum polenul este răspândit de albine sau de vânt, și noi răspândim neliniștile noastre și agenții noștri patogeni.

În 2002, Sars-Cov a apărut într-o piață din Guangdong, o provincie din sudul Chinei. Un medic a fost infectat la spital și a transportat virusul într-un hotel din Hong Kong. La hotel au fost contaminate două femei care, mai apoi, au călătorit la Toronto și Singapore, unde au izbucnit alte focare. Pe diferite căi, epidemia avea să atingă ușor și Europa, fără a o afecta de data aceea.

Traficul aerian a schimbat soarta virusurilor, îngăduindu-le să cotropească mult mai iute tărâmuri foarte îndepărtate. Dar nu s-au răspândit doar prin transportul aerian, ci și prin trenuri, autobuze, automobile, iar acum și prin trotinetele electrice. Hoinăreala simultană a 7,5 miliarde de oameni, aceasta este rețeaua de transmitere a

virusurilor de tip corona. Este rapidă, comodă, capilară, exact cum ne place nouă. În vremea epidemiei, eficiența noastră ne și condamnă.

Haos

Toate deplasările acestea puse laolaltă alcătuiesc un haos uriaș. Cuvântul „haos" ne face să ne gândim la ceva care nu poate fi cuprins în sfera matematicii sau chiar a rațiunii. Însă nu este așa. Există metode rafinate și eficiente prin care se poate stăpâni chiar și confuzia, există ecuații, ba chiar clustere de ecuații concatenate care ne arată evoluția viitoare a unui sistem haotic.

Cam așa funcționează prognoza meteorologică. Meteorologii colectează date dintr-o sumedenie de termometre și barometre de pe toată suprafața globului, alături de imaginile transmise de

sateliți, de viteza vântului, de precipitații, iar apoi folosesc multitudinea de date ca să alimenteze ecuațiile modelelor atmosferice. Încarcă simulările pe computer și primesc în schimb prognoza meteorologică a zilei de mâine, împreună cu o probabilitate.

Dar astăzi este 3 martie 2020, iar noi ne confruntăm cu alt fel de prognoze. Avem nevoie de date, de foarte multe date. Vrem să aflăm câți oameni trăiesc în fiecare colțișor al lumii și încotro se îndreaptă. Vrem să identificăm deplasările tuturor, dar nu numai atât. Știm că evoluția epidemiei se schimbă dacă noi ne schimbăm, dacă nu ne mai ducem la birou, dacă păstrăm distanța, dacă ne temem și în funcție de cât de tare ne temem. Simulările noastre trebuie să țină cont de toate acestea.

Prin urmare, se cuvine ca matematicienii să se apuce de treabă. Dar nu numai ei, ci și fizicienii, medicii, epidemiologii, sociologii, psihologii, antropologii, urbaniștii, climatologii. Oamenii de știință n-au fost niciodată mai ocupați.

Toți alimentează cu date reale modelul SIR ca să vadă unde va ajunge mâine Cov-2. Dacă facem simulări bune, vom câștiga un avantaj de câteva zile.

La piață

Știm mai multe despre viitorul lui Cov-2 decât despre trecutul său. Circumstanțele aventurii sale nu sunt clare și se prea poate să mai treacă mult timp până când vor fi dezvăluite. Este însă limpede mecanismul general: Cov-2 – întocmai ca virusurile răspunzătoare pentru Sars și SIDA – a contaminat omul pornind de la o altă specie animală.

Toți arată cu degetul spre lilieci, care au răspândit și Sars. Dar Cov-2 n-a trecut direct de la lilieci la om, ci a avut o etapă intermediară în care a infectat o altă specie, probabil vreun șarpe. În gazda aceasta, ARN-ul său a suferit mutații, devenind astfel periculos pentru noi. În

acel moment s-a produs al doilea salt, care a dus la infectarea unuia sau mai multor oameni, pacienții zero ai acestei istorii mondiale.

Se presupune că toate acestea s-au întâmplat în China, într-o piață din Wuhan în care animale sălbatice de diferite specii sunt ținute unul lângă altul. Promiscuitatea favorizează transmiterea agenților patogeni. Identificarea precisă a modului, locului și momentului în care s-a produs această contaminare nu este doar o curiozitate, ci o misiune cel puțin la fel de importantă pentru epidemiologi precum stoparea răspândirii virusului. Este însă o misiune mai lentă și chiar mai anevoioasă.

În orice caz, mulți au rezumat istoria Cov-2 în câteva cuvinte laconice: „Chinezii mănâncă tot soiul de animale dezgustătoare. Și le mănâncă vii".

La supermarket

Am un prieten căsătorit cu o japoneză. Locuiesc pe lângă Milano și au o fetiță de cinci ani. Chiar ieri mama și fetița se aflau la supermarket, când vreo câțiva tipi s-au apucat să strige că ele sunt de vină. Să se întoarcă la ele acasă, în China!

Frica scoate la iveală comportamente bizare. În 1982, anul în care m-am născut eu, în Italia era diagnosticat primul caz de SIDA. Tatăl meu avea treizeci și patru de ani și era chirurg. Îmi povestește că, la început, nici el, nici colegii lui nu știau cum să se comporte, nu prea le era clar ce era cu virusul acela. Când trebuia să opereze un pacient

infectat, își puneau două perechi de mănuși. Într-o zi, o picătură de sânge de pe brațul unui pacient seropozitiv a căzut pe pardoseala din sala de operații, iar anestezistul a scos un țipăt și s-a dat înapoi.

Cu toții erau medici, dar se temeau. Nimeni nu e cu adevărat la înălțimea unei situații nemaiîntâlnite. În circumstanțe ca acestea cu care ne confruntăm noi acum, orice reacție este posibilă, de la furie, panică, răceală sau cinism până la îndoială și resemnare. Ar fi bine să ne amintim de asta ca să fim mai atenți și să arătăm ceva mai multă compasiune. Și să nu ne apucăm să jignim oamenii pe culoarele din supermarketuri.

Oricum, lăsând la o parte dificultățile noastre insurmontabile de a deosebi asiaticii între ei, nu doar *ei* sunt de vină pentru epidemie. Dacă ținem neapărat să găsim vinovații, suntem de vină noi toți.

Deplasările

Lumea rămâne un loc încântător de sălbatic. Credem că am explorat-o în întregime, dar există universuri microbiene despre care nu știm nimic, interacțiuni între specii pe care nici măcar nu ni le-am imaginat.

Agresiunea noastră față de mediul înconjurător crește probabilitățile contactului cu acești agenți patogeni noi, care până nu demult stăteau liniștiți în nișele lor naturale.

La fel ca urbanizarea de neoprit, și defrișările ne aduc tot mai aproape de niște habitate care nu prevedeau prezența noastră.

Dispariția accelerată a multor specii de animale constrânge bacteriile din intestinele lor să își găsească alte gazde.

Creșterea intensivă a animalelor generează și culturi involuntare, în care proliferează literalmente orice.

Cine știe ce au scos la lumină incendiile extinse declanșate în Amazonia vara trecută? Cine poate prevedea care vor fi consecințele morții în masă a animalelor în Australia? Microorganisme necunoscute științei ar putea avea nevoie urgentă de o nouă patrie. Oare nu suntem noi terenul cel mai propice? Noi, care suntem atât de numeroși și vom fi și mai mulți, noi, care suntem atât de Susceptibili și avem atâtea contacte, noi, care ne deplasăm pretutindeni?

O profeție mult prea la îndemână

Virusurile se află printre numeroșii pribegi ai distrugerii mediului înconjurător. Alături de bacterii, fungi și protozoare. Dacă am izbuti să lăsăm puțin deoparte egocentrismul, ne-am da seama că nu noii microbi ne-au căutat pe noi, ci noi i-am scos pe ei din vizuini.

Nevoia crescândă de hrană îi face pe mulți oameni să mănânce animale pe care ar fi mai bine să le lase în pace. În vestul Africii, de pildă, crește consumul de animale sălbatice pe cale de dispariție, de exemplu liliecii, care, în zona

aceea, sunt, din nefericire, și purtători de Ebola.

Contactele dintre lilieci și gorile, de la care Ebola se poate transmite cu ușurință la om, sunt favorizate de excesul de fructe coapte din copaci, la rândul său cauzat de alternanța tot mai violentă a ploilor abundente cu perioade de secetă, la rândul său o consecință a schimbărilor climatice…

Te ia cu amețeală! O înlănțuire ucigătoare de cauze și efecte. Însă asemenea înlănțuiri, foarte numeroase, trebuie conștientizate cât mai repede de tot mai multe persoane. Pentru că la capătul lor am putea descoperi o nouă pandemie, și mai îngrozitoare decât aceasta. Și pentru că, prin acțiunile noastre, tot noi suntem cauza lor primordială.

Mi-am îngăduit puțină emfază la început, când am afirmat că tot ceea ce se întâmplă acum s-a mai întâmplat și se va mai întâmpla. Nu era o profeție improvizată. De fapt, nu era deloc o profeție. Acum pot adăuga, fără să

exagerez, că tot ceea ce se întâmplă cu Covid-19 se va întâmpla tot mai adesea. Contaminarea e doar un simptom. *Ecologia* este infectată.

Plouă cu soare

În anii ’80 era la modă părul tapat. În fiecare zi erau pulverizaţi în atmosferă hectolitri de fixativ. Apoi s-a descoperit că clorofluorocarburile făceau o gaură în stratul de ozon şi că, dacă nu ne băgam mințile în cap, soarele avea să ne prăjească. Toată lumea şi-a schimbat coafura şi omenirea a fost salvată.

Atunci am fost eficienţi şi cooperanţi. Gaura din stratul de ozon era uşor de imaginat; era o gaură şi cu toţii suntem în stare să ne imaginăm o gaură. Ceea ce ni se cere astăzi să vizualizăm este însă mult mai abstract.

Iată unul dintre paradoxurile vremurilor noastre: în timp ce realitatea

devine tot mai complexă, noi devenim tot mai refractari la complexitate.

Să luăm drept exemplu schimbările climatice. Creșterea temperaturii pe glob este legată de politicile privitoare la prețul petrolului, de planurile noastre de vacanță, de stingerea luminilor de pe holuri și de concurența pe plan economic dintre China și Statele Unite; mai este legată și de carnea pe care o cumpărăm de la magazin, precum și de defrișările sălbatice. Dimensiunea personală și cea globală se împletesc atât de enigmatic, încât suntem sleiți de puteri chiar înainte de a mai încerca să facem vreun raționament.

Consecințele sunt și mai grave: pe de o parte incendiile din Amazonia, pe de altă parte inundațiile din Indonezia. Vara cea mai călduroasă a secolului, dar și iarna cea mai friguroasă. Oamenii de știință ne previn că e posibil să nu supraviețuim, după care ne spun că senzația noastră de canicula nu înseamnă nimic de vreme ce o zi nu este relevantă din

punct de vedere statistic, iar un singur om care se plânge cu atât mai puțin.

Până la urmă, singura certitudine este că creierul nostru nu pare suficient de pregătit. Dar ar fi bine să-l pregătim iute. Printre bolile care ar putea profita de schimbările climatice se numără, pe lângă Ebola, și malaria, febra Dengue, holera, boala Lyme, virusul West Nile, ba chiar și diareea, care pentru noi poate fi un mic deranj, dar în alte zone reprezintă o amenințare serioasă. Lumea o să facă pe ea.

Prin urmare, epidemia este o invitație la reflecție. Vremea carantinei este o perioadă propice pentru aceasta. La ce să reflectăm? La faptul că nu facem parte doar din comunitatea umană. Suntem specia cea mai cotropitoare a unui ecosistem fragil și superb.

Paraziți

Îmi petrec verile în Salento. Gândindu-mă, de departe, la locurile acelea – și mi se întâmplă adesea –, îmi aduc aminte în primul rând de măslini. Pe drumul de la Ostuni până la mare întâlnești măslini străvechi și atât de impunători încât, văzându-i, nici n-ai zice că sunt plante. Au trunchiuri foarte expresive, par însuflețiți. Am mai cedat și eu uneori impulsului superstițios de a îmbrățișa un asemenea copac ca să iau de la el un strop de putere.

Xylella fastidiosa a apărut în apropiere de Gallipoli în 2010. De acolo, și-a început marșul răbdător spre nord,

infestând livezile de măslini kilometru cu kilometru. Inițial, apăreau doar niște smocuri de frunze arse de soare, dar, treptat, copacii se transformau în niște schelete. Vara trecută, mergând cu mașina pe șoseaua de la Brindisi la Lecce, am văzut cimitire de copaci cenușii.

Și totuși, zece ani n-au fost de ajuns să se ajungă la un consens.

Xylella există.

Ba nu, Xylella nu există.

Xylella va infesta toți măslinii.

Xylella atacă doar măslinii neîngrijiți.

Xylella este provocată de erbicide.

Xylella vine din China (iar e vina lor!).

Trebuie să scoatem din rădăcini toți copacii pe o rază de o sută de metri în jurul unui exemplar infectat.

Ajunge să dai cu puțin var pe trunchiuri, cum se făcea odată. Nimeni

să nu îndrăznească să se
atingă de măslini!

Epidemia e o problemă locală.

E o problemă națională.

E o problemă europeană.

În vremea aceasta, parazitul se răspândește și se înmulțește nestingherit. Apare la Antibes, în Corsica, în Mallorca. Xylellei îi prieste vilegiatura.

Experții

4 martie. Guvernul tocmai a anunțat închiderea școlilor în întreaga Italie, iar eu m-am certat deja cu vreo doi oameni. În vremea epidemiei, lumea se ceartă mai ales pe tema diferenței dintre Covid-19 și o gripă de sezon, dar și din pricina măsurilor de combatere a epidemiei, care sunt ba prea blânde, ba exagerate.

Așa a fost încă de la început: unii subliniază faptul că virusul tinde să bage oamenii în spital, alții vorbesc despre asta ca despre o răceală în legătură cu care se face prea multă tevatură. Unii afirmă că se spală pe mâini ceva mai des și cu asta basta, în vreme ce alții pretind

ca toată țara să intre în carantină. „Experții spun", „le dăm cuvântul experților", „însă experții consideră că".

„În știință, adevărul este sfânt", scria Simone Weil. Dar care mai este adevărul dacă evaluăm aceleași date, folosim aceleași modele, însă ajungem la concluzii contradictorii?

În vremea contaminării, știința ne-a dezamăgit. Aveam nevoie de certitudini, dar ni s-au oferit opinii. Am uitat că întotdeauna a fost astfel și că, în știință, îndoiala e și mai sfântă decât adevărul. Acum nu ne mai pasă de asta. Ne uităm la experții care se ceartă, cum fac copiii care îi văd pe părinți certându-se: de jos în sus. Apoi începem să ne certăm între noi.

Multinaționalele străine

Unde nu domnește buna înțelegere, cresc buruienile, la fel cum se iței și prin crăpături. Buruienile științei sunt conjecturile, manipulările sau pur și simplu neadevărurile.

Xylella a fost creată în laborator de multinaționalele străine, ca să submineze producția de ulei de măsline a Italiei.

Ba nu! Vor să umple regiunea Puglia de terenuri de golf.

Schimbările climatice fac parte dintr-un ciclu natural.

Greta Thunberg este plătită de multinaționalele din străinătate și folosește plastic pe bandă rulantă.

Și coronavirusul a fost creat în laborator de multinaționalele străine, ca să-și poată vinde vaccinul mai apoi.

Al nu știu câtelea vaccin care provoacă autism în cazul copiilor.

Gripa de sezon face mai multe victime decât Covid-19.

Și oricum chinezii știau.

Americanii știau.

Bill Gates știa.

La ora actuală, la Wuhan se trag focuri de armă în plină stradă.

N-avem decât să credem că acest Cov-2 s-a răspândit în China pornind de la o fiolă sustrasă dintr-un laborator în care se desfășurau experimente militare strict secrete. Poate că e o ipoteză mai fascinantă decât contaminarea prin

intermediul liliecilor. Însă este o teorie care are nevoie de mult mai multe presupuneri arbitrare în comparație cu un fenomen atestat, ce s-a repetat în trecut de nenumărate ori. Trebuie să presupunem că au existat un asemenea laborator, un proiect al armatei, o fiolă cu virus și un plan de a o sustrage. În asemenea cazuri, știința recurge la briciul lui Occam, adică la calea cea mai scurtă. Cu alte cuvinte, soluția cea mai simplă, cea care presupune un efort mai redus al imaginației, are cea mai mare probabilitate de a se dovedi corectă. Poate că ne vom mulțumi să facem un film despre laboratorul secret.

Marele Zid

Vreme de douăzeci de ani, am crezut că Marele Zid Chinezesc este singura construcție făcută de om vizibilă de pe Lună. Așa credeam pentru că așa ni se spunea și pentru că poți să crezi ceva fără să reflectezi cu adevărat asupra subiectului. Când, în sfârșit, am ajuns și eu la Marele Zid, m-am plimbat înainte și înapoi preț de vreun ceas și mi-am dat seama că n-avea niciun sens. Zidul era impunător, dar foarte subțire. N-avea de ce să se vadă de pe Lună.

Informațiile false se răspândesc precum epidemiile. Se poate folosi același

model pentru a le studia propagarea. În fața unei informații greșite, putem fi Susceptibili, Infectați sau Rezistenți. Și cu cât informația aceea ne sperie, ne indignează sau ne înfurie mai tare, cu atât suntem mai ușor de contaminat.

Ieri citeam peste tot că epidemia din Italia scade în intensitate. De dimineață se tot chinuiesc experții să demonstreze contrariul: deocamdată nu există nicio dovadă în acest sens. Însă știrea devenise deja virală. Circula pe Facebook, pe Twitter și pe numeroasele noastre grupuri pe WhatsApp. Așa cum se răspândește Covid-19 prin intermediul avioanelor, tot astfel și minciunile se răspândesc iute prin mijlocirea smartphone-urilor.

Până la urmă, unii vor fi dezamăgiți când vor constata că intensitatea nu se reduce. Dezamăgirea va da naștere altor ipoteze asupra motivelor pentru care epidemia nu se oprește, care se vor suprapune peste cele deja

existente. Și ideile noastre vagi alcătuiesc un ecosistem; un ecosistem nemărginit în care se poate întâmpla orice.

Zeul Pan

Când ziarele au hotărât să nu mai publice pe prima pagină numărul de infectați, am fost nemulțumit și m-am simțit trădat. Am început să citesc alte ziare. În vremea contaminării, informarea transparentă nu este un drept, ci o formă esențială de profilaxie.

Cu cât un Susceptibil este mai bine informat cu privire la numere, locuri, la cât de mulți bolnavi se află internați în spitale, cu atât comportamentul său va fi mai potrivit. Poate că nu întotdeauna, căci va mai exista câte unul care va reacționa anapoda; totuși, cei mai mulți dintre noi gândesc rațional. Simulările iau în calcul comportamentul nostru

responsabil ca pe un factor de atenuare a epidemiei.

Cu toate acestea, încă din primele zile s-a spus că numerele stârnesc panică. Prin urmare, e mai bine să le tăinuim sau să găsim un alt fel de numărătoare, care să le facă să pară mai mici. Numai că ne-am dat seama, mai apoi, că abia așa se dezlănțuia cu adevărat panica. Dacă ni se ascunde adevărul, atunci totul este mult mai grav decât pare. După vreo câteva zile, numerele au apărut iar pe prima pagină și acolo au rămas.

Derapajele acestea sunt dovada unei relații nerezolvate. Un triunghi amoros care în epoca modernă pare să se fi împotmolit, în care nu mai există iubire reciprocă între cetățeni, instituții și experți.

Dacă instituțiile au încredere în experți, nu au la fel de multă încredere în noi, în starea noastră emoțională. De altminteri, nici experții nu prea au încredere în noi, ne vorbesc în cuvinte prea simple, ceea ce e suspect. Noi aveam bănuielile noastre cu privire la instituții

încă de dinainte și le vom avea mereu. De aceea dorim să ne întoarcem la experți, însă îi vedem șovăielnici. Până la urmă, din pricina incertitudinii, ne comportăm mai neadecvat decât am face-o în situații normale, ceea ce ne face și mai puțin demni de încredere.

Virusul a scos la lumină acest cerc vicios, o buclă a neîncrederii ce apare ori de câte ori știința intră în contact cu viața noastră de zi cu zi. Din bucla aceasta, nu din numere, ia naștere panica.

De altfel, panica este o invenție circulară a zeului Pan. Uneori, zeul scotea niște urlete atât de puternice, încât se speria de propriul glas și fugea înfricoșat de sine însuși.

Numărând zilele

Tocmai am primit un e-mail. Trebuia să particip la un congres la Zagreb, care își propunea să reunească reprezentanți din diferite domenii, din mai multe țări, care să încerce să descopere împreună o nouă semnificație a faptului de a fi european. Acum, organizatorii mă invită să „îmi reconsider participarea". Autoritățile de resort nu recomandă prezența unor invitați din zonele de risc, iar Italia se numără printre acestea, alături de China, Singapore, Japonia, Hong Kong, Coreea de Sud și Iran. E o adunătură ciudată, un G7 al epidemiei.

În timp ce epidemia se răspândește, apropiindu-se acum de 100.000

de persoane infectate, eu asist la dezagregarea calendarului meu. Luna martie nu va mai arăta cum era prevăzut. Să vedem cum o să arate aprilie. E o senzație ciudată de pierdere a controlului, cu care nu sunt obișnuit, dar nici nu o combat. Pot reprograma toate aceste întâlniri sau le pot sări pur și simplu, fără regrete. Ne aflăm în fața a ceva mult mai important, care merită atenție și respect și impune orice sacrificiu și tot simțul de răspundere de care suntem în stare.

În criza aceasta, multe sunt legate de timp, de felul în care organizăm, folosim și suportăm timpul. Suntem în voia unei forțe microscopice care pretinde să decidă în locul nostru. Ne trezim presați și enervați, ca atunci când suntem blocați în trafic, numai că în jurul nostru nu se află nimeni. În strânsoarea aceasta nevăzută, am vrea să ne întoarcem la normalitate, simțim că e dreptul nostru. Dintr-odată, normalitatea este lucrul cel mai sfânt pentru noi. Nu i-am

mai acordat vreodată atâta importanță și, dacă stăm să ne gândim bine, nici nu prea știm ce este, dar o vrem înapoi.

Însă normalitatea este suspendată și nimeni nu poate ști pentru cât timp. Acestea sunt vremurile anomaliei, trebuie să învățăm să trăim în anomalie și să găsim alte motive de a o accepta în afară de teama de moarte. O fi adevărat că virusurile nu sunt organisme inteligente, dar sunt mai pricepute decât noi la mutațiile rapide și la adaptare. Se cuvine să învățăm asta de la ele.

Blocajul în care ne aflăm va avea consecințe imense – pierderea locurilor de muncă, magazine care trag obloanele, dificultăți în toate sectoarele. Deja toată lumea are probleme. Orice își poate permite civilizația noastră, numai să încetinească ritmul, nu. Însă ceea ce se va întâmpla după epidemie mă depășește; nu izbutesc să mă gândesc la asta, așa că mă dau bătut. Voi înfrunta schimbările când acestea vor apărea, una câte una.

În Psalmul 90 apare o rugă de care-mi amintesc adesea în ceasurile acestea:

> Învață-ne să numărăm zilele noastre, ca să dobândim înțelepciunea inimii[1].

Poate că îmi amintesc versul acesta pentru că, în vremea epidemiei, nu facem altceva decât să numărăm. Numărăm persoanele infectate și pe cele vindecate, numărăm morții, numărăm internările și zilele de școală pierdute, numărăm miliardele pierdute la bursă, măștile vândute și orele de așteptare până la primirea rezultatului testului. Numărăm kilometrii care ne despart de focar și rezervările anulate la hoteluri, numărăm relațiile noastre și sacrificiile noastre. Numărăm iarăși și iarăși zilele,

1. Psalmul 90, 12. Am citat din versiunea online a Bibliei Romano-Catolice, în traducerea lui Alois Bulai și Eduard Patrașcu (https://bibliacatolica.ro/category/biblia/1-vechiul-testament/41-cartea- psalmilor/page/90/, accesat pe 26.03.2020).

mai cu seamă zilele, zilele care ne despart de sfârșitul crizei.

Însă simt că Psalmul se referă la un alt fel de numărătoare: vrea să ne învețe să ne numărăm zilele ca să le prețuim. Pe toate, chiar și pe acestea care ni se par numai o pauză neplăcută.

Covid-19, putem să ne gândim, e un incident izolat, o nenorocire sau un flagel; putem să strigăm că alții sunt de vină. N-avem decât! Sau putem să ne străduim să înțelegem epidemia. Să ne folosim mai bine timpul, cumpănind ceea ce normalitatea ne împiedică să cumpănim: cum am ajuns aici, cum am vrea să o luăm de la capăt.

Să numărăm zilele. Să dobândim înțelepciunea inimii. Să nu îngăduim ca toată suferința aceasta să fie zadarnică.

Cuprins

Rămâneți la sol 5
După-amiezi de tocilar 11
Matematica epidemiei 13
R_0 17
În lumea aceasta nebună
și non-liniară 21
Stoparea contaminării 25
Speranța în mai bine 27
Stoparea reală a contaminării 31
Matematica prudenței 33
Gură-mână-picior 37
Dilema carantinei 41
Împotriva fatalismului 45

Din nou împotriva fatalismului 49
Niciun om nu este o insulă 53
Zborurile 55
Haos 59
La piață 63
La supermarket 65
Deplasările 67
O profeție mult prea la îndemână 69
Plouă cu soare 73
Paraziți 77
Experții 81
Multinaționalele străine 83
Marele Zid 87
Zeul Pan 91
Numărând zilele 95

www.polirom.ro

Redactor: Emanuela Stoleriu
Coperta: Carmen Parii
Tehnoredactor: Gabriela Gheţău

Bun de tipar: aprilie 2020. Apărut: 2020
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. BOX 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,
sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
Tel./Fax: 211.32.60, 212.29.27, E-mail: office@luminatipo.com

---